

# 16. નૈસર્ગિક સ્ત્રોતોના વ્યવસ્થાપનનું વિહંગાવલોકન

## સ્વાધ્યાય

### 1. માંગ્યા મુજબ પ્રશ્નોના જવાબ લખો.

1. તમારા ઘરને પર્યાવરણમિત્ર (અનુકૂલિત) બનાવવા માટે તમે કયાં-કયાં પરિવર્તનોનું સુચન કરો છો ?

ઉત્તર. ઘરને પર્યાવરણમિત્ર બનાવવા માટે ઘરની આસપાસની જગ્યાએ વૃક્ષોનું વાવેતર કરીશું. બિનજરૂરી પાણીનો વ્યય થતો અટકાવીશું જેમકે કપડા-વાસણ ધોવા માટે જરૂરી પાણીનો જ ઉપયોગ કરીશું વધારે પાણીનો બગાડ કરીશું નહિ. જરૂરના હોય ત્યારે ઘરના પંખા, બલ્બની સ્વીચ બંધ રાખીશું. વરસાદ આવે ત્યારે તેના પાણીનો યોગ્ય જગ્યાએ સંગ્રહ કરી શકાય તેની વ્યવસ્થા કરીશું. વધારે પડતા પ્લાસ્ટીકનો ઉપયોગ ટાળીશું.

2. શું તમે તમારી શાળામાં કેટલાક પરિવર્તન માટેના સૂચનો સુચવી શકો છો કે જેથી તે (શાળા) પર્યાવરણીય અનુકૂલિત બની શકે ?

ઉત્તર. શાળામાં પીવાના પાણીના નળ ખુલ્લા ન રહી જાય તેની કાળજી રાખવી જેથી પાણીનો બગાડ થતો અટકે વરસાદના પાણીનો સંગ્રહ થઈ શકે તેની વ્યવસ્થા કરવી. શાળાની આસપાસ તેમજ રમત ગમતના મેદાન ફરતે ફૂલછોડ અને વૃક્ષો ઉગાડવા જોઈએ. બિનજરૂરી લાઈટ, પંખાની સ્વીચો બંધ રાખવી જોઈએ. બને ત્યાં સુધી બાળકો શાળામાં કાગળનો બગાડ કરે નહિ તે સાવચેતી રાખવી જોઈએ તેમજ કચરાનો યોગ્ય જગ્યાએ નિકાલ કરવો.

3. આ પ્રકરણમાં આપણે જોયું કે જ્યારે જંગલ તેમજ વન્યપ્રાણીઓની વાત કરીએ છીએ ત્યારે ચાર મુખ્ય ભાગીદારો સામે આવે છે. તેમાંથી કોને જંગલના ઉત્પાદનનું વ્યવસ્થાપન માટે નિર્ણય લેવાનો અધિકાર આપી શકાય ? તમે એવું કેમ વિચારો છો ?

ઉત્તર. જ્યારે જંગલ તેમજ વન્યપ્રાણીઓની વાત કરીએ છીએ ત્યારે ચાર મુખ્ય ભાગીદારો સામે આવે છે તેમાંથી જંગલમાં અને તેની આસપાસ રહેતા લોકોને જંગલના ઉત્પાદનનું વ્યવસ્થાપન માટે નિર્ણય લેવાનો અધિકાર આપી શકાય. કારણ કે જંગલમાં અને તેની આસપાસ રહેતા લોકો પોતાની જરૂરિયાતો માટે જંગલ પર નિર્ભર રહે છે અને તેઓ જંગલની વનસ્પતિને નુકશાન કર્યા વગર જંગલો અને વન્ય વનસ્પતિનો ઉપયોગ કરે છે. તેના પ્રત્યે તેઓ માહિતગાર હોય છે.

4. વ્યક્તિગત સ્વરૂપમાં તમે નીચે આપેલ પૈકી કોના વ્યવસ્થાપનમાં યોગદાન આપી શકો છો ?

(a) જંગલ તેમજ વન્ય પ્રાણી (b) જલસ્ત્રોત (c) કોલસો તેમજ પ્રેટ્રોલિયમ

ઉત્તર.

(a) જંગલ તેમજ વન્ય પ્રાણી:- જંગલના લાકડાનો ઉપયોગ ઘર શુશોભનની વસ્તુઓ બનાવવા માટે છે. આ શુશોભનની વસ્તુઓનો શક્ય તેટલો ઓછો ઉપયોગ કરવો જોઈએ જેથી વૃક્ષો કપાતા બચાવી શકાય. પ્રાણીઓને મારીને તેમના ચામડાં, હાથીદાંત વગેરે પ્રાણીનીપજોનો ઉપયોગ ના કરવો જોઈએ. કાગળનો બગાડ કરવો જોઈએ નહિ.

(b) જલસ્ત્રોત:- બિનજરૂરી પાણીનો બગાડ થતો અટકાવવો જોઈએ કપડા ધોવા વાસણ સાફ કરવા જરૂર હોય તેટલા જ પાણીનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. બિનજરૂરી બાથરૂમમાં નળ ખુલ્લા રાખવા જોઈએ નહિ.

(c) કોલસો તેમજ પ્રેટ્રોલિયમ:- શક્ય હોય ત્યારે નજીકના સ્થળે જવા માટે સાયકલનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. દૂરની જગ્યાએ જવા માટે બસ પરિવહન સેવાનો ઉપયોગ કરવો.

5. વ્યક્તિગત તરીકે તમે વિવિધ પ્રાકૃતિક ઉત્પાદનોના વપરાશને ઘટાડવા માટે શું કરી શકો છો ?

ઉત્તર. શક્ય હોય ત્યારે ઘરમાં તેમજ શાળામાં પાણીનો વ્યય થતો અટકાવવો જોઈએ. બિનજરૂરી ઘરમાં કે શાળામાં લાઈટ, પંખા અને બલ્બ વગેરેની સ્વીચો બંધ રાખવી જોઈએ. કાગળનો બગાડ કરવો જોઈએ નહિ. પ્લાસ્ટીકનો ઉપયોગ ટાળવો જોઈએ. નજીકના સ્થળોએ જવા માટે સાયકલનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

6. નીચે આપેલ બાબતો સંબંધિત પાંચ કાર્યો લખો કે જે તમે છેલ્લા સપ્તાહમાં કર્યા હોય.

(a) આપણા પ્રાકૃતિક સ્ત્રોતોનું સંરક્ષણ

(b) આપણા પ્રાકૃતિક સ્ત્રોતો પર દબાણનો વધારો.

ઉત્તર.

(a) આપણા પ્રાકૃતિક સ્ત્રોતોનું સંરક્ષણ:- બ્રશ કરતી વખતે અને ન્હાતી વખતે પાણીનો જરૂરિયાત મુજબ જ ઉપયોગ કર્યો. પ્રકાશની જરૂર ન હતી ત્યારે લાઈટની સ્વીચ બંધ રાખી. નજીકના સ્થળે ચાલીને અથવા સાઈકલનો ઉપયોગ કર્યો. જરૂરિયાત મુજબ જ કાગળનો ઉપયોગ કર્યો અને કાગળની બંને બાજુનો ઉપયોગ કર્યો. બજારમાંથી કોઈ વસ્તુ ખરીદીને લાવવા માટે પ્લાસ્ટીકની થેલીને બદલે કપડાની થેલીનો ઉપયોગ કર્યો.

(b) આપણા પ્રાકૃતિક સ્ત્રોતો પર દબાણનો વધારો:- જરૂર ન હોય ત્યારે

લાઈટની સ્વીચો ચાલુ રાખવી. જરૂર ન હોય તો પણ પાણીના નળ ખુલ્લા રાખવા. ચામડાંની વસ્તુઓ જેવી કે બુટ, પટ્ટા કે પાકીટ ખરીદવા. પ્લાસ્ટીકનો વધારે પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરવો. ખોરાકનો બગાડ કરવો. નજીકના સ્થળોએ ચાલીને જવાના બદલે વાહનનો ઉપયોગ કરવો.

7. આ પ્રકરણમાં ચર્ચવામાં આવેલી સમસ્યાને આધારે તમે તમારી જીવનશૈલીમાં શું પરિવર્તન લાવશો ? જેથી આપણા સ્ત્રોતોના સંપોષણ (જરૂરિયાત પ્રમાણે ઓછો વપરાશ) ને પ્રોત્સાહન મળી શકે ?

ઉત્તર. બિનજરૂરી પાણીનો બગાડ થતો અટકાવીશું. કાગળનો વ્યય થતો અટકાવીશું. જરૂર હોય ત્યારે જ લાઈટની સ્વીચો ચાલુ રાખીશું. વૃક્ષો કપાતા અટકાવીશું તેમજ વૃક્ષોનું જતન કરીશું. પ્લાસ્ટીકનો ઉપયોગ થતો ટાળીશું. નજીકના સ્થળોએ જવા માટે ચાલીને જઈશું અથવા સાયકલનો ઉપયોગ કરીશું.

